DE VICTORINO EPISCOPO ET MARTYRE DISSERTATIO.

Ad CHRISTOPHORVM FAVVÆVM *Pariſienſem Theologum, Canonicum & Officialem Pictauienſem.*

Auctore IOANNE DE LAVNOY Conſtantienſi, Theologo Pariſienſi.

PARISIIS,
Typis EDMVNDI MARTINI, viâ Iacobæâ, ſub Sole aureo.

M. DC. LIII.

CVM PERMISSV.

Sanctus Matthæus cap. XXII.

Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.

DE VICTORINO EPISCOPO ET MARTYRE DISSERTATIO.

Ad CHRISTOPHORVM FAVVÆVM *Parisiensem Theologum, Canonicum & Officialem Pictauiensem.*

VICTORINVM, qui furente in Christianos Diocletiano fecit martyrium, FAVVÆE DOCTISSIME, Pictauiensem fuisse Episcopum, scriptores multi quingentis circiter abhinc annis memoriæ prodiderunt. In iis Pictauienses & domestici sunt quidam; alienigenæ & extranei sunt alij. Pictauienses & domestici celebriores ætate nostra vixerunt, Ioannes Besslius, & ab eo inductus Henricus Ludouicus Castanæus Rupipozæus loci Episcopus, ambo de literis ceteroqui benè meriti. Alienigenæ & extranei, cùm hocce tempore, tum ante illud floruerunt. Antiquiores iuniori-

bus facem prætulerunt ad lapsum, errandíque viam munierunt. Vtrosque fefellit non absimile patronymicum alterius vrbis, cuius Ecclesiam Victorinus administrauit. Pictauiensem, & Petauionensem, seu Pitabionensem Episcopum pro vno eodémque acceperunt. Errarunt ipsimet, & cùm errarent, perperam crediderunt erratum ab iis, qui apud beatum Hieronymum & alios auctores Petauionensem seu Pitabionensem descripserant. Talis nominum similitudo similes quondam errores peperit, & scriptoribus egregiis tenebras offudit. Cyprianus Carthaginiensis idem habitus, atque Cyprianus præstigiator, postea martyr; Nouatianus cum Nouato confusus; & Nicea Thraciæ in Nicæam Bithyniæ conuersa est. Sed nihil suppetit admodum, cur ista doceam te, qui me vt adepti in Theologia magisterij tempore, ita & doctrinæ copia antecedis: si tamen quod est perexiguum in me, copia dici possit. Quod meriti tui genus & vitæ probitas effecerunt, vt pridem illustris Antistes, & eo nuper mortuo Pictauiensis Clerus Ecclesiæ te Vicarium dederit & Officialem, qui humana iura dispensares. Id & Cleri

propria laus eſt,&tua. Cleri quidem, quòd iudicem, qui neſcio quo demonſtrandæ poteſtatis conſilio mutari ſolet, non mutauerit; Tua verò, quòd non mutandi cauſam omnem obtuleris rei benè adminiſtratæ euidentiâ. Hactenus igitur iura diſpenſas communi vtilitate, non propria, múnúſque tuum exequeris omnino, contrà quàm Officiales executos fuiſſe ſuo ſæculo Petrus Bleſenſis ſcribit. Hinc tibi æquè mihi gratulor, quòd ſemper egeris agáſque Officialem ſingularis exempli, etiamſi olim extitiſſes. Hoc autem quantulumcumque opuſculum, quod meditor, in tuo debuit nomine apparere. Id poſtulant multæ & veteres cauſæ neceſſitudinis, quæ nos eadem in Academia, iiſdem in ſtudiis, eodem in contubernio coniunxit: deinde literarum commercium, quod mihi tecum eſt in ſingulas hebdomadas; quódque mutuam inter nos charitatem ſubinde redaccendit: tum ipſa ſcribendi materies, quæ hinc facultate & otio tuo digniſſima videtur, inde tangit Eccleſiam, cui tua virtus & eruditio plurimùm ſplendoris importat: poſtremò nonnulla rationum momenta, quæ mihi pro tua eximia in rebus Pictauo-

rum cognitione subministrasti. Æquum enim erat, vt illuc refluerent, vnde scaturierant. Refluere tamen nequeunt cum eo sermonis nitore, qui tibi cùm sit proprius, mihi communis esse non potest. Interim refluent sine fuco. solùm erit tuum videre, num aliquid ex tuis momentis profecerim. Porro Victorinum non Pictauiensem in Aquitania II. sed Petauionensem seu Petabionensem in superiori Pannonia claruisse Episcopum tam multa confirmant, vt cur alij senserint aliter, id admirationem habet quàm maximam. De his verò multis pauca, sed præcipua delibo. Tum nonnullas ad Dissertationẽ obseruationes adiicio, quibus vel eadem illustratur ampliùs, vel quæ futura sit eiusdem vtilitas, explicatur.

CAPVT PRIMVM.

Argumentum ducitur ex Beati Hieronymi locis quinque.

QVONIAM verò huius sermonis ordiendi princeps est Hieronymus, in medium adduco quinque illius loca, quorum duo extant in libro de viris illustribus. Vnus in Papia Hierapolitano Episco-

po: *Tertullianus quoque*, inquit, *in libro de ſpe fidelium & Victorinus Pictauionenſis, & Lactantius hac opinione ducuntur:* ita editio Veneta anni M. CD. LXX. Huic editioni reipſa conſentiunt plures antiqui manuſcripti codices, vnus ſancti Germani Pratenſis ad Lutetiam, alter ſancti Victoris ad eandem vrbem, vbi *Petauionenſis*, tertius Bibliothecæ regiæ, quartus Bibliothecæ Puteanæ vbi *Pitabionenſis*, quintus Monaſterij Beatæ Mariæ de Longoponte, ſextus Monaſterij Beatæ Mariæ de Valle; duo in Bibliotheca Thuana notæ probiſſimæ. Ex his autem quæ certiora ſunt, corrigenda eſt editio Romana anni M. CD. LXVIII. & M. CD. LXX. Moguntinenſis eiuſdem anni M. CD. LXX. Veneta anni M. CD. XXCVIII. Baſilienſis anni M. CD. XCII. M. D. XVI. M. D. XXIV. M. D. XXVI. M. D. LIII. M. D. LXV. Lugdunenſis anni M. D. XXX. Romana M. D. LXI. & quæ conſequuntur editiones aliæ, in quibus *Pictauienſis* exaratur.

Alter in Victorino ipſo: *Victorinus Pitabionenſis Epiſcopus non æquè Latinè vt Græcè nouerat. Vnde eius opera grandia ſenſibus, viliora videntur compoſitione verborum. Sunt*

autem hæc, Commentarij in Genesim, in Exodum, in Leuiticum, in Esaiam, in Ezechiel, in Abacuc, in Ecclesiastem, in Cantica Canticorum, in Apocalypsim, & aduersus omnes hæreses, & multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est. Ita Romana editio anni MCDLXVIII. & MCDLXX. Moguntinensis eiusdem anni MCDLXX. Basiliensis anni MDXVI. MDXXIV. MDXXVI. MDLIII. MDLXV. Lugdunensis anni MDXXX. Sixtus Senensis libro VI. Bibliothecæ sacræ annot. CCCXLV. & annot. CCCXLVII. Bellarminus libro de scriptoribus Ecclesiasticis: His omnibus adstipulantur manuscripti codices, vnus sancti Germani, alter sancti Victoris, tertius Bibliothecæ Regiæ, quartus Puteanæ, quintus Monasterij Beatæ Mariæ de Longoponte, sextus Monasterij Beatæ Mariæ de Valle, duo in Bibliotheca Thuana notæ probissimæ. Ex his autem corrigenda est editio Veneta anni MCDLXX. & MCDXXCVIII. Basiliensis anni MCDXCII. & Romana anni MDLXI. & consequentes aliæ, in quibus *Pictauiensis* legitur.

Tertius in epistola contra Vigilantium. *Taceo de Victorino Pictauionensi & ceteris,*

qui Origenem in explanatione ſcripturarum ſecuti ſunt & expreſſerunt. Ita Romana editio anni MCDLXVIII. & MCDLXX. Moguntinenſis & Veneta eiuſdem anni MCDLXX. Veneta anni MCDXXCVIII. Baſilienſis anni MCDXCII. MDXVI. MDXXIV. MDXXVI. MDLIII. MDLXV. Lugdunenſis anni MDXXX. His editionibus opitulantur manuſcripti codices, vnus ſancti Victoris, alter Nauarrici Collegij in Academia Pariſienſi, tertius Bibliothecæ Tillianæ, quartus Monaſterij B. Mariæ de Longoponte, quintus Monaſterij S. Ioannis de Vineis apud Sueſſiones, ſextus Antonij Loiſelli illuſtris quondam in ſenatu cauſidici, ſeptimus Claromontani Collegij Pariſ. S. I. annorum plus minus octingentorum, octauus FF. Prædicatorum S. Mariæ Annunc. Pariſ. nonus Florentinus manuſcriptus anno MDCXXCIV. qui eſt in Bibliotheca Regia; tres in Thuana, quorum duo ſunt antiquiſſimi. Ex his autem corrigenda eſt Romana editio anni MDLXI. & conſequentes aliæ, in quibus *Pictauienſis* reponitur. Mirifica eſt editionum omnium cum manuſcriptis conſenſio ante Romanam illam editionem, quæ à Ma-

riano Victorio deprauata fuit.

Quartus in libro contra Heluidium sub finem : *Tertullianum in testimonium sibi vocat, & Victorini Pictabionensis verba proponit.* ita Romana editio anni MCDLXVIII. & MCDLXX. Veneta anni MCDLXX. & MCDXXCVIII. Basiliensis anni CDXCII. Accedunt manuscripti codices, vnus Nauarrici Collegij, alter Bibliothecæ Tillianæ, tertius Monasterij B. Mariæ de Longoponte, quartus Monasterij B. Ioannis de Vineis apud Suessiones, quintus Claromontani Collegij Paris. annorum plus minus octingentorum, sextus FF. Prædicatorum S. Mariæ Annunc. Paris. septimus Florentinus iam memoratus; duo S. Victoris, quorum alter est annorum circiter sexcentorum; tres Bibliothecæ Thuanæ, quorum duo sunt antiquissimi. Ex his autem corrigenda est Moguntinensis editio anni MCDLXX. Basiliensis anni MDXVI. MDXXIV. MDXXVI. MDLIII. & MDLXV. Lugdunensis anni MDXXX. Romana MDLXI. & consequentes aliæ, in quibus *Pictauiensis* apparet.

Quintus denique locus in cap. 36. Ezechielis : *Quod multi nostrorum, & præcipuè*

Tertulliani liber, qui inscribitur de spe fidelium, & Lactantij institutionum volumen septimum pollicetur, & Victorini Pitabionensis Episcopi crebræ expositiones. Ita Basiliensis editio anni MDXVI. MDXXIV. MDXXVI. MDLIII. & MDLXV. Lugdunensis anni MDXXX. Consentiunt manu exarati codices, vnus Monasterij B. Mariæ de Longoponte, alter S. Germani Saxonicę formæ literis depictus, qui ad ætatem Caroli Magni pertinet, vel certè filiorum. Hic autem cùm ea conditione pluribus æquiualeat, satis esset: vnde necessariò corrigenda est Romana editio anni MDLXI. de qua Victorius sic in notis ad illud cap. *Pitabionensis falsò antea legebatur. quem errorem Sophronius introduxit, dum non rectè Latinam vocem Græcè in Catalogo reddidit*. Ego contrà vehementer contendo, id nunc falsò legi, quod rectè antea legebatur, & Victorium perinde inani atque falsa ductum suspicione veterem scripturam mutasse. Inprimis à quo didicit, Sophronium Latinam vocem, qua vsus est Hieronymus, non rectè vertisse? Id enim gratis pronuntiat, quod summa cum ratione pronuntiandum fuit. Et sanè Pitabionem inter & Pictauum Victorius ipse vi-

detur ignorare discrimen, quod Sophronius agnouit, vti secundum argumentum euidenter ostendet. Deinde supponit Hieronymi Catalogum Latinè scriptum periisse, eúmque qui extat, haberi ex Græca Sophronij versione, quam quis Latinè sit interpretatus. Id quod in hoc rerum genere sic est falsum, vt falsius esse nihil possit. Supersunt hodiéque plura Latinæ editionis manuscripta exemplaria, quibuscum Græca Sophronij versio non coniungitur, & in quibus Victorinus *Pitabionensis* legitur, non *Pictauiensis*. Erasmus primus, opinor, est, qui iam edito Romæ, Venetiis, & Moguntiæ Latino Hieron. Catalogo Græcam Sophronij versionem adiunxit, dum Basileæ an. MDXVI. omnium Hieronymi operum editionem curauit. Tum etiamsi fingeremus Sophronium id fecisse, quod eum fecisse vult Victorius, non inde consequeretur, corruptam esse vocem, quæ ex Hieronymi commentario in Ezechielem refertur. Quippe oportuisset vel à Sophronio commentarium illum Græcè redditum fuisse, vt pari modo vitiaretur, vel priùs à librariis, qui descripserunt commentarium, descriptum fuis-

ſe Catalogum, vt ex eo hauſtum ac libatum errorem, in eundem commentarium poſteà transfunderent. Enimuerò primum nemo ſomniabit mortalium, ſecundum nonniſi ariolus quiſpiam & vanus coniector affirmabit.

CAPVT II.

Argumentum ex Sophronio, qui librum Hieronymi de viris illuſtribus Græcè vertit.

FVIT æqualis Hieronymi, vt creditur, Græcus auctor nomine Sophronius, qui librum illius de viris illuſtribus, ſeu de ſcriptoribus Eccleſiaſticis in ſuam linguam traduxit. Hic de Victorino ſic in Papia loquitur: καὶ Τερτυλλιανὸς ἐν τῇ βίβλῳ τῇ περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν πιστῶν, καὶ Βικτωρῖνος πεταβίνος καὶ Λακτάντιος ταύτῃ τῇ δοκήσει εἰλήκωται. Deinde in ipſo Victorino: Βικτωρῖνος πιταβίωνος ἐπίσκοπος &c. Quòd autem in priori loco πεταβίνος non ſignificet Pictauienſem, Sophronius ipſe ſibi teſtis eſt in Hilario Pictauorum Aquitaniæ Epiſcopo: Ιλάριος, inquit, πικταβίων ἀκοι-

τανίας ἐπίσκοπος. Nam ἀπὸ τῶν πικταβίων non diceretur πεταβῖνος, vt Sophronius loquitur, ſed πικταβῖνος. In poſteriori loco res eſt adhuc clarior. Sophronius enim Victorinum vocat πιταβίωνος Epiſcopum, & Hilarium τῶν πικταβίων ἀκοιτανίας. Socrates libro III. hiſt. Eccleſiaſt. cap. VIII. & Sozomenus lib. V. eiuſdem hiſt. cap. XII. Hilarium non πιταβίωνος, ſed πικτάβων, vel πικταβίων, hic τῆς πόλεως ἀκοιτανίας, ille τῆς πόλεως δευτέρας ἀκυτανίας Epiſcopum appellant. Ex quo manifeſtè conſtat, Sophronium πιταβίωνος nomine πικταβίους ſeu πικτάβους non intellexiſſe. Sophronius quidem ſcribit primam patronymici ſyllabam per ἐψιλόν, & primam nominis ſyllabam per ἰῶτα: ſed quærere iſtius rei cauſam aliena eſt ab hoc propoſito difficultas. Nam ſiue ſit error librarij ſiue non ſit, inde non ſequitur, idem auctori noſtro πιταβίωνος, atque τῶν πικταβίων Epiſcopum ſonare.

CAPVT III.

Argumentum ex inſcriptione Commentarij Victorini in Apocalypſin.

MARGARINVS Bignæus Pariſienſis Theologus Bibliothecæ Patrum intulit Commentarium, quem Hieronymus à Victorino Petauionenſi editum in Apocalypſim modò teſtatus eſt. Sic autem inſcribitur: *Commentarius Victorini Pitabionenſis in Apocalypſim:* quem hoc modo laudat Sixtus Senenſis libro VI. Bibliothecæ annot. CCCXLV. & CCCXLVII. *Victorinus Pitabionenſis hæc habet in Commentariis Apocalypſeos.* Sic inuenerant in antiquis manuſcriptis codicibus, qui emendatricem in peius librariorum manum experti non erant, & incorrupti ad illud vſque tempus peruenerant.

CAPVT IV.

Argumentum ex tribus antiquis manuſcriptis codicibus de Scripturis authenticis & apocryphis.

EXTAT Lutetiæ Claromontano in Collegio vetus codex manu ante ſæcula non pauca exaratus, qui Scripturarum & Canonicorum librorum notitiam repræſentat, vbi hæc leguntur : *opuſcula Victorini Petauionenſis apocrypha.* Huius codicis, quem celebris ille eruditionum parens Iacobus Sirmondus, dum viueret, communicauit mecum, annoſitatem præferunt & alia multa, & adiectus quoque Romanorum Pontificum catalogus, qui deſinit in Felicem huius nominis quartum, ſcilicet in annum Chriſti DXXX. Niſi huius ſit ætatis exemplar, eſt certè exemplum, quod quis poſtea deſcripſerit fideliter. Extat etiam in Monaſterio Beatæ Mariæ de Valle ſimilis Scripturarum notitia, quæ *opuſcula Victorini Pictabionenſis apocrypha* denotat. Extat

quoque

quoque in Bibliotheca sancti Victoris manuscripta quingentos ante annos Isidori collectio, quæ *opuscula Victorini Pitabionensis apocrypha* designat. Hæc autem cùm ita sint, facilè perspici potest, in editum Burcardi decretum, & in Iuonis tam editum, quàm manuscriptum, quod habent Bibliothecæ plures, errorem irrepsisse, quatenus in eo Canonicorum librorum indice *opuscula Victorini Pictauiensis apocrypha* demonstrantur; in Burcardi lib. III. Decret. cap. CCXXI. In Iuonis part. IV. Decr. cap. LXV. De recentioribus seu editis seu manuscriptis commentariis error, de antiquioribus æstimanda est veritas. At Burcardi & Iuonis Decreta veteres illi duo codices, & Isidori collectio longa temporis intercapedine antecedunt.

CAPVT V.

Argumentum ex martyrologiis Vsuardi & Adonis.

VSVARDVS Monachus sancti Germani Parisiensis, qui Carolo Magno Imperatore, & Ado Viennensis Episco-

pus, qui Ludouico II. floruit, antiquam de Victorino Petabionensi traditionem retinent in suis martyrologiis. Sic autem Vsuardus scribit ad quartum nonas Nouembris: *Natalis Beati Victorini Pitabionensis Episcopi, qui post multa documenta, vt sanctus Hieronymus testatur, in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est.* Cui rei fidem faciunt non edita modò, sed etiam manuscripta quinque Vsuardi exemplaria, quæ in Monasterio sancti Germani inspeximus & contulimus. Sic quoque tradit Ado ad eundem diem: *Natalis sancti Victorini Pitabionensis Episcopi, qui in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est.*

His accedit martyrologium illud, quod ad exemplaria tria Parisiense, Lugdunense, & Ticinense recognitum Rothomagi prodiit anno Christi MDVII. ad vsum Romanæ & ceterarum Ecclesiarum. In hoc Martyrologio eadem Vsuardi verba repetuntur. Quò factum est, vt Vsuardus confirmet germanam Hieronymi lectionem, quæ controuersiæ finem imponit, & quæ postmodum vitiata ab imperitis, viros peritissimos decepit. Ex his autem corrigenda est Veneta Romani Martyrologij edi-

tio anni MDXLIX. & Romana per Galesinium & Baronium recensa, vbi omnia Vsuardi verba referuntur, præterquàm quòd *Pictauiensis* dicatur loco *Pitabionensis*. Deceptus ab editore Veneto Galesinius errorem imbibit, & postea Baronio propinauit, atque aliis, qui ex Baronij commentariis sapere consueuerunt. Atenim Baronius forsan probat in martyrologio retinendum esse *Pictauiensem*, non restituendum *Pitabionensem*. Minimè verò. Sed de iis, quæ perperam adducit, postea commodiùs. Hîc opponendus non est Gregorius XIII. qui ad Martyrologium pondus adiecit auctoritatis suæ. Pontifex enim non magis potuit efficere, vt qui Victorinus *Pictauiensis* Episcopus non extitit, Pictauiensis nihilominus extiterit, quàm, vt Synoris Antiochena Virgo & Martyr fuerit, effecit. Synoris appellatiuum nomen est, quod Galesinius & Baronius proprium reddiderant. A multis admonitus culpæ Baronius expunxit ista, quæ in prima Martyrologij editione leguntur ad nonum Calendas Februarias: *Ibidem* (Antiochiæ) *sancta Synoridis martyris*.

Capvt VI.

Argumentum ex tribus aliis Martyrologiis, vno recens edito, & duobus manuſcriptis.

EX his primum eſt Martyrologium Monaſterij ſancti Laurentij Bituricenſis, vetus quidem, ſed nuper editum in lucem. *Natalis*, inquit, *ſancti Victorini Pictabionenſis Epiſcopi, qui poſt multa documenta, vt ſanctus Hieronymus teſtatur, perſecutione Diocletiani martyrio coronatus eſt.* Quæ ſunt ipſiſſima Vſuardi verba. ſed ea ſiue Vſuardus à conditore huius Martyrologij, ſiue hic ab Vſuardo mutuatur, vterque eadem traditione ſuccinctum ſe prodit. Alterum ſancti Stephani Autiſſiodorenſis vetuſtiſſimum, quod aſſeruatur in Bibliotheca Thuana: IV. *nonas Nouembris: eodem die natalis ſancti Victorini martyris Pitabionenſis Epiſcopi.* Vetuſtiſſimum cenſeri debet non tempore ſcriptionis, quia natalem Beati Thomæ Cantuarienſis continet, ſed compoſitione verborum. Nam

exaratum est ad formam veterum eiusmodi librorum, qui pauca de singulis Martyribus aut Confessoribus habent. In summa quo breuiores & simpliciores hi libri, eo antiquiores, nisi forsan redacti in compendium, existimari solent. Tertium sancti Victoris Parisiensis, in quo dicitur: *Natalis Beati Victorini Pitabionensis Episcopi, qui sub Diocletiano Imperatore martyrio coronatus est.* Hæc eadem apud Adonem referuntur.

CAPVT VII.

Argumentum ex prima Conciliorum editione.

IACOBVS Merlinus Parisiensis Theologus primam Conciliorum omnium quæ reperire potuit, editionem Lutetiæ curauit anno MDXX. Hæc editio post decennium Colonienses typos occupauit. In vtraque editione *opuscula Victorini Pitabionensis apocrypha* reponuntur. Hæc autem editio, quæ antiquis & probæ notæ codicibus fulcitur, vim deinceps passa est. Nam Petrus Crabbus alter Conciliorum

editor ex Pitabionensi Pictauiensem fecit. Crabbum secuti sunt alij eorundem Conciliorum editores Laurentius Surius, Dominicus Nicolinus, Seuerinus Binius. Vt veritatis, ita & erroris fontem indicasse sufficit, quò emendatrix postea manus apponatur.

CAPVT VIII.

Argumentum ex Romanis Gratiani correctoribus.

GREGORIVS XIII. Pontifex cùm alia multa, tum illud studiosè præstitit, vt Gratiani Decretum ad vetera exemplaria recognosceretur. Recognouerunt graues & eruditi viri, & adscripserunt ad marginem Capitis Sancta Romana Ecclesia dist. xv. *opuscula Victorini Pictauiensis Episcopi, aliàs Pitabionensis.* Et rectè quidem, cùm veteres librorum authenticorum & apocryphorum notitiæ, quas iam laudauimus, *opuscula Victorini Pitabionensis* repræsentent.

CAPVT IX.

Argumentum ex ſilentio Fortunati Pictauienſis Preſbyteri, & Gregorij Turonenſis Epiſcopi.

SI Victorinus Martyr Pictauienſis fuiſſet Epiſcopus, profectò aliquis ante Fortunatum, vel Fortunatus ipſe Victorini certamen literis mandaſſet, aut nonnullo ſaltem carmine celebraſſet. Qui Seuerini Burdegalenſis, qui Germani Pariſienſis, qui Albini Andegauenſis res geſtas memoriæ prodidit, qui diuerſorum Martyrum & Confeſſorum virtutes & miracula poëmatibus commendauit ſuis, cur illaudatum præteriiſſet Martyrem, qui primus apud Pictauos Chriſtianam religionem ſuo ſanguine conſecraſſet? Fortunato Gregorium Turonenſem adiungimus, qui de Victorino Martyre verbum nullum facit in hiſtoria, vel in opere, quod de Martyribus compoſuit. Quis autem prudens & attentus non videt, vtriuſque ſilentium obruere quicquid excogitari po-

test, ad recentis admodum opinionis, nisi dicam veriùs, hallucinationis defensionem?

CAPVT X.

Argumentum ex prisco more Christianorum, qui suos Martyres nunquam incelebratos dimiserunt.

VETVS fuit Christianorum institutum, vt aris, puluinaribus, templis, sacrificulis honestarentur antistites, qui primi in aliqua vrbe veram religionem martyrio aut illustri confessione consecrauerant. At neque in vrbe, neque in pago Pictauiensi vlla est Ecclesia, Monasterium vllum, vlla ædicula, quæ Victorinum Episcopum & Martyrem hactenus sibi vindicauerit patronum. Deinde Ioannes Bouchetus, qui centum & viginti abhinc annos & ampliùs Aquitaniæ historiam edidit, de aliis Episcopis ex ordine loquitur, sed de Victorino Pictauorum Episcopo scriptum nihil reliquit. Tum denique nullum extat ante annos quadra-

ginta Pictauiensis Ecclesiæ Breuiarium, Calendarium nullum, Manuale nullum, nullæ Litaniæ, nullus tandem Ecclesiasticarum rerum codex, in quo Victorini Martyris nomen commendetur. Id autem de cuius ciuitatis nobilissimo apud veteres Apostolo, vel Martyre factum est vnquam? quo id fuisse factum exemplo probaretur? hoc momentum non vrgeo ampliùs, cùm res ipsa suo lumine manifesta reddatur.

Nonnullæ in expositam de Victorino Petauionensi Episcopo & Martyre traditionem obseruationes.

PRÆTER ea, quæ suis identidem locis corrigenda monuimus, supersunt quædam alia, quæ adhuc curiosiùs animaduertantur. Non enim quolibet in loco quodlibet dicere licuit, ne rationes nostrę σφαλμάτων corrigendorum multitudine obruerentur. Sua est cuique rei dicendæ alia atque alia opportunitas.

OBSERVATIO PRIMA.

De variantibus in Petauionensi, Petabionensi, Pictauionensi, & Pitabionensi codicibus.

NEMINI debent negotium facessere, cùm manu exarati, tum typis mandati codices, qui nunc *Petabionensem*, nunc *Petauionensem*, nunc *Pictabionensem*, nunc *Pitabionensem* Episcopum repræsentant. Quod nostri, id est, Christiani scriptores in patronymico fecerunt, id quoque in ipso nomine antea fecerant externi. Nam Tacitus lib. III. hist. scribit *Petauionem*, cùm de hac vrbe sic loquitur: *Meliore fato fidéque Flauianarum partium duces belli consilia tractabant, Petauionem in hiberna* XIII. *legionis conuenerant.* Æthicus in Cosmographia cũ celebrioribus oppidis, quæ Oceanus Occidentalis habet, *Pœtauionem* adnumerat: deinde dum sermonem de huius Oceani fluminibus instituit, *maris Pœtauionensis* ita meminit: *Bicornius ducit à mari Pœtauionensi vsque ad mare Tyrrhenum contra insulas Baleares.* Antoninus Imperator in Itinerario prouinciarum, eandem scripturam retinet *à Vindobona Pœtauione* M. P. CLXXXIV. *sic* &c. *à Pœtauione Siscia* M. P. C. *sic* &c. An-

toninum ſequuntur Tabulæ Peutingeri. Ammianus Marcellinus Petabionem dicit lib. XIV. hiſt. *Taurus quæſtor venit Petabionem oppidum Noricorum.* Ptolemæus à Petro Bertio recognitus lib. II. cap. XV. exhibet πατάυιον & *Pætauium.* Hæc autem cùm ita ſe habeant, noſtri ſcriptores ad Taciti, Æthici, Antonini, veterum tabularum, & Ammiani exemplum modò Petauionenſem, modò Petabionenſem deſcribunt.

Quòd autem in certis quibuſdam codicibus *Pictauionenſis*, pro *Petauionenſis*, inueniatur, error eſt ſemidoctorum librariorum, qui rectè ſcriptum vocis iſtius initium mutarunt. Scilicet cùm *Petauionem*, vnde *Petauionenſis* dicitur, non cognoſcerent, *Pictauum* verò *Pictauis*, *Pictauium* apud ætatis mediæ ſcriptores legerent, ex eo vocis noſtræ principium malè correxerunt. Verùm, quia *Pictauionenſis* rectè dici nequit, hic error & ſeipſum deſtruit, & antiquam orthographiam confirmat. *Petabionenſis* quoque dicitur à *Petabione*, quod oppidum ita nominat Ammianus Marcellinus. Sed *Petauionenſis* dicitur rectiùs. Nam Peta-

uio Germana eſt nomenclatio, quam auctores Latini apprimè nouerant, Tacitus, Antoninus, & qui veteres imperij tabulas delinearunt. Verùm quam vrbem Græci appellant πεταβίωνα, Marcellinus genere Græcus, Latinè ſcribens *Petabionem* appellat: è Græca voce Latinam fecit, cùm Latina vti deberet. In pluribus editis & manuſcriptis exemplaribus legitur *Pitabionenſis* non *Petabionenſis*, ſed ſi res ad Latinam vel Græcam recenſeatur originem, id comperietur ſcribarum vitium eſſe. Vtrobique Petauio & πεταβίων, non *Pitauio* aut πιταβίων exaratur. Græci quidam in eadem voce ε in ι mutant pro varia Dialectorum ratione. ſed hoc ad Latinos quid attinet? Ptolemæi verò tabulæ niſi corruptæ ſint, auctori placuit *Petauionem* reddere παταύιον: quæ duo nomina parum inter ſe habent affinitatis. Porro ſicubi, quod facilè credo, media in voce patronymicâ litera vna mutatur in aliam, quærendum non eſt myſterium, ſed notariorum incuria ſola culpari meritò poteſt.

OBSERVATIO II.

Emendatus quidam Optati Mileuitani locus.

CVM iam certo certiùs conſtet, Victorinum Petauionenſem, ſeu Petabionenſem non Pictauienſem fuiſſe Epiſcopum, credendum eſt omnino, accidiſſe librariorum culpa, vt apud Optatum Mileuitanum libro 1. ſic legatur: *Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus, & ceteri temporibus ſuis à Victorino Pictauienſi, à Zephirino Vrbico, & Tertulliano Carthaginienſi vſque ad Cataphrygas, & ab aliis aſſertoribus Eccleſiæ Catholicæ ſuperati ſunt.* Hoc autem loco pro, *Pictauienſi*, reponendum eſt, *Petauionenſi*, ſeu quod idem eſt, *Petabionenſi.* Franciſcus Balduinus in prima Optati editione reliquit, *Pacatienſi*, quæ aliena & fictitia vox eſt. Eam retinuit Petrus Vielus Pariſienſis Theologus, qui huius editionis Optatum Gallicè vertit. Idem Balduinus in alia editione pro *Pacatienſi* poſuit *Pictauienſi.* nec rationem talis mutationis vllam reddidit. Secutus eſt opinor corruptum codicem, aut Hieronymum,

quem Marianus Victorius Romæ perperam emendarat. Non dissimulauit tamen mendosos fuisse Optati libros, & restare multa, quæ adhuc post suas curas correctorem exigerent: adscribo illius verba, quibus vtrumque testatur in editione Parisiensi anni MDLXIX. *Porro*, inquit, *cùm veterum, præsertim Afrorum libri Latinè scripti multis librariorum mendis contaminati sint, vix vllum puto vnquam fuisse magis deprauatum, quàm hunc Optati libellum. Nam & ipsi Donatistæ statim atque editus fuit, eum corruperunt, & vt erant impudentes, discerptum inquinarunt, & barbara librariorum posteritas multis maculis propè oppressit. Itaque & multis sæculis, tanquam in sepulchro delituit, & cùm in lucem eum protulit Cochlei editio Germanica, plura menda fuerunt, quàm versus. Ego in priori editione Parisiensi operam dedi adiutus collatione exemplaris manuscripti, quod mihi communicauerat Espencæus Theologus, vt sexcentos saltem locos emendarem. Nunc non multò pauciores emendabit altera hæc editio duobus manuscriptis, seu chirographis exemplaribus subnixa, quorum alterum Ioanni Tilio Episcopo Meldensi, alterum Macereo Theologo Parisiensi debemus. Multum tamen abest,*

vt dicam Optatum nunc tandem in integrum planè esse restitutum. Imò feci vt lacunarum notæ indicarent, aliquot locos superesse etiamnum mutilos. Hæc ille in exordio suarum Annotationum. Gabriel Albaspinæus Aurelianensis Episcopus, & Mericus Casaubonus Isaaci filius Optati editionem eodem anno MDCXXXI. curarunt, hic Londini, ille Lutetiæ, & in *Victorino Pictauiensi* nihil correxerunt. Quinetiam Albaspinæus cùm dixit in suis notis Victorinum *multa scripsisse teste diuo Hieronymo, quorum ne paginam quidem habemus*, profectò non adiecerat oculos ad Bibliothecam Patrum, in qua huius auctoris commentarij in Apocalypsim reperiuntur. Optatus verò cùm Victorinum collocat in eorum ordine, qui Marcionem, Praxeam, Sabellium, Valentinum, & ceteros hęreticos suis operibus contriuerant, respicit ad libros, quos *aduersus omnes hæreses* edidisse tradit Hieronymus libro de viris illustribus.

Ceterùm correctiorem Optati editionem meditabatur Nicolaus Rigaltius vir cùm aliis omnibus, tum Africanis maximè disciplinis exculti ssimus, quem pæne octogenarium mors immatura nuper abri-

puit Tulli Leucorum ad VII. Calendas Martias: Immaturam dico mortem, quia deberent in multa sæcula viuere, qui publicis vtilitatibus & studiis inseruiunt. Qua ratione immaturior fuit adhuc excessus Petri Puteani viri quoque præstantissimi, & ad iuuandas artes omnéque officij genus nati, cuius vitam cùm in lucem dedit Rigaltius, propriam statim amisit. quasi rerum omnium arbiter præpotens Deus noluerit auctorem operi tam egregio, quàm necessario superesse. Non homo quidem supererit, sed hominis memoria, quandiu supererunt literæ, quia Puteanus æquè ac Rigaltius æternùm futura sunt nomina, vt bonorum ciuium, ita & literarum. Istud fortasse πάρεργον videbitur, sed hîc μεῖζον τοῦ ἔργου censeo, non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente prouerbium, aut aliquid simile fecerunt. Scilicet in gratiam est duorum hominum, quibus debetur æternitas, qui eo ipso chari omnibus semper erunt ac desiderandi, quòd in vita cùm essent, relictis pluribus monimentis prospexerint, ne desiderarentur.

OBSER-

OBSERVATIO III.

Honorius Augustodunensis, Demochares, Posseuinus & Miræus corriguntur.

SECVNDVM ea, quæ argumentis decem exposuimus, nullum est dubium, quin isti scriptores quatuor errauerint, quando Victorinum appellarunt *Pictauiensem* Episcopum. Honorius quidem in catalogo Sanctorum, nisi fortean error in librarios transferatur. Etenim cùm Pictauiensis & Petauionensis seu Petabionensis non multum inter se differant, *Petauionensis* seu *Petabionensis* in *Pictauiensem* facilè conuerti potuit à librariis, qui vtrum in orbe sit vrbs dicta *Petauio*, seu *Petabio*, nescirent.

Demochares libro III. de sacrificio Missæ locutus de primo Pictauorum Episcopo semel atque iterum errauit. Illius verba sunt: *Primùm constituemus Episcopos per ordinem sedis Pictauiensis, quorum sequitur numerus iuxta Bouchetum in Annalibus Aquitaniæ: Sanctus Victorinus, seu Nectarius in catalogo Sanctorum libro 10. & in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum anni 1561.* In primis fal-

litur significans, Bouchetum Victorini meminisse. Non enim meminit, tantùm abest, vt pro vno & eodem Episcopo Victorinum & Nectarium computarit. Deinde fallitur, dum eandem confusionem in vtrumque illum catalogum transfert. Neque enim Petrus Equilensis Episcopus in catalogo Sanctorum, neque Marianus Victorius in Hieronymi catalogo Script. Ecclesiastic. qui Romæ cum reliquis operibus prodierat anno MDLXI. Nectarium Pictauiensem Episcopum attingunt. Demochares in hunc geminum errorem venit, cùm ex vna parte in Pictauiensium Episcoporum indiculo, quem Bouchetus confecerat, Nectarium primum, nec vllum Victorinum offenderet; ex altera verò, cùm in Petri catalogo Sanctorum, qui similia multa habet flagitia, & in Hieronymi catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, quem Victorius malè correxerat, Victorinum Pictauiensem Episcopum videret. Tunc autem nescius Demochares, quo in loco Victorinum statueret, eum cum Nectario confudit.

Posseuinus dum in Apparatu sacro ait, *Victorinus Pitabionensis*, *rectiùs Pictauien-*

sis &c. errantes Honorium, Victorium, Democharem, & deprauatum Gratiani Decretum secutus est, atque illorum vestigia impleuit.

Miræus in Bibliotheca Ecclesiastica de Victorino perinde loquitur, quasi nullus vnquam eum Petauionensem seu Petabionensem Episcopum fecisset. Victorinum igitur simpliciter appellat *Pictauiensem* Episcopum, cui eos tribuit libros, quos Petabionensi Hieronymus & Sophronius tribuerant. Hoc vti præstaret Hieronymi, Gelasij in decreto de scripturis authenticis, Honorij Augustodunensis & Baronij auctoritate vtendum sibi esse duxit. Sed immeritò, vt iam notaui, si tamen excipiatur Baronius, de quo proximè dicturus sum nonnihil. Miræus, vt apparet, rem non indagauit altiùs, & viam iniuit, quæ latè patebat in errorem.

OBSERVATIO IV.

Excutiuntur Baronij notæ ad quartum nonas Nouembris Martyrologij Romani.

SVB finem capitis v. significaui, Martyrologium Romanum in iis, quæ ad

Victorinum Petabionensem attinent, superiori sæculo passum esse mutationem, scilicet ex *Petabionensi* factum esse *Pictauiensem*. Illatam huic Martyrologio nouitatem ita confirmat Baronius ad secundum Nouembris: *De quo Beda, Vsuardus, Ado & Petrus in Catalogo lib. 10. cap. 12. scribit de eo sanctus Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis.*

At primùm quidem, cùm genuinum Bedæ non extet Martyrologium, de Victorino quid Beda censuerit, vtrum Petabionensem, an Pictauiensem vocauerit, immo vtrum Victorini meminerit, certò pronuntiari nequit. Nam Martyrologij, quod est sub nomine Bedæ vulgatum, dies pleni sunt omnes, contrà quàm Vsuardus affirmat in Epistola ad Carolum Imperatorem: *Præterea*, inquit, *& venerabilium, Hieronymi scilicet & Bedæ Presbyterorum piis quamuis succinctis super hoc prouocabar descriptis* (Martyrologiis.) *Quorum prior breuitati studens, alter verò quamplures Calendarum dies intactos relinquens, multa inueniuntur huius operis præteriisse necessaria: quos tamen secutus censui, & Flori memorabilis viri la-*

tiora iam in eo ipso negotio sequi vestigia, præsertim in secundo eiusdem libro. Hæc autem cùm ita sint, non dubito, quin si Beda Victorini meminerit, eum Petabionensem appellarit. quo modo Vsuardus qui Bedam sequi se testatur, appellauit. Bedæ & Vsuardi tempore Victorinum nostrum omnes *Petabionensem* seu *Petauionensem* appellabant.

Vsuardus & Ado de Victorino *Petabionensi* non *Pictauiensi* loquuntur; vt mirum planè sit, ista non aduertisse Baronium, qui aliàs in Petro non fallitur, sed fallitur ipse Petrus, dum ita scribit: *Victorinus Pictauensis Episcopus sub Diocletiani persecutione martyrium passus est, qui scientia & doctrina clarus opuscula nonnulla sacræ fidei perutilia compilauit. Commentarios enim edidit in Genesim, &c. Hæc Hieronymus libro de viris illustribus.* Fallitur, inquam, Petrus, cùm Hieronymo tribuat, quæ Hieronymus non dixit. Nam in chirographis Hieronymi exemplaribus *Petabionensis*, non *Pictauensis* legitur: deinde in editis Romæ exemplaribus, quæ Petrus videre potuit, *Petabionensis* habetur in *Victorino*, de

quo nunc agitur. Petrus aut Petri librarius *Pictauensem* pro *Petabionensi* malè accepit. Tum quod rei caput est, Hieronymus in libro de viris illustribus *Petauionensem* dixit, non Pictauensem. Hæc res confecta est cap. 1. huius Dissertationis. Baronius legit editionem Hieronymi recensitam à Mariano Victorio, qui & Baronium ipsum, & plures alios in eandem secum traxit ruinam. Hoc autem magni ac præstantes viri habent, vt soli non errent, sed & aliis errandi præbeant occasionem. Ad annum Christi CCCIII. in eadem culpa persistit, sed tollendam esse breui scholio significat Henricus Spondanus Annalium Ecclesiasticorum breuiator.

Porro vbi nescio quam spuriam Synodum Romanam admisit, in qua damnatur Victorinus, qui Paschales cyclos composuit, multum sibi creat negotij, vt Victorinum nostrum à Victorino, vt loquitur, Aquitano distinguat. Sed istud non retracto, ne imitari videar eum, qui hoc mali genus suo sibi iumento accersiit.

Observatio V.

Duos apud Hieronymum non fuisse Victorinos, Pictauiensem vnum, alterum Petauionensem.

SI Erasmus, & si qui alij, duos fuisse apud Hieronymum Victorinos, Pictauiensem vnum, qui & in catalogo, vbi sermo est de Papia,& in libro contra Heluidium laudetur; Petauionensem alterum, qui & in eodem catalogo, & in epistola LXXV. contra Vigilantium, & in caput XXXVI. Ezechielis notetur, crediderint, sine dubio errarunt. Idem enim Victorinus in locis illis quinque laudatur. Hieronymus quidem opera Victorini alterius recenset, sed Afer ille cùm sit, hanc qua de agimus, causam nihil iuuat. Miramur duntaxat, Erasmum, virum ceteroquin accuratissimum in editione Hieronymi permisisse, vt Victorinus nunc *Pictauiensis*, nunc *Petabionensis* seu *Pictauionensis* vocetur; deinde in scholiis ad epitaphium Nepotiani Victorinum appellasse *Pictauiensem* Episcopum; tum ad librum contra Heluidium notasse, Victorinum ab Hieronymo *Pictauiensem* di-

ctum, vt eum à *Victorino Afro*, cuius meminit Auguſtinus, diſcerneret. quaſi verò Victorinus Petauionenſis, & Victorinus Afer non apprimè diſcernerentur. Porro in exemplaribus ſiue editis, ſiue manuſcriptis, quibus vſus eſt Eraſmus, credo talem fuiſſe næuum, qualem exhibuit, ſed debuit adhibitis pluribus bonæ notæ codicibus expungere.

Præpoſteram Mariani Victorij diligentiam nihil moror. Nam ille pro *Petabionenſi* vbique *Pictauienſem* poſuit, cùm duobus in locis *Petabionenſem* relinquere, & duobus in aliis reſtituere debuerit, vbi *Pictauienſis* falsò ponebatur. Mariani Victorij verba ſunt ad librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis in Victorino: *Olim Pitabionenſis, Pictauenſis in libro contra Heluidium nuncupatur, & ita habet maior exemplarium pars. Alibi in Hieronymo Pictauionenſis legitur, ſcilicet in epiſtola, quæ eſt contra Vigilantium.* quando maiorem exemplarium partem citat, de mandatis prælo exemplaribus ſermonem facit. Quinque nihilominus editiones præceſſerant, Romanæ duæ, Venetæ duæ, & Baſilienſis vna, in quibus *Pictabionenſis* ſeu *Pictauionenſis*

exaratur. Reliquæ ſeptem exhibent *Pictauenſem* : ſex tamen ſunt Eraſmicæ omnes, ac proinde vna. De manuſcriptis verò non loquitur, aut ſi loquitur, verè loqui non poteſt. Vtrumque ex cap. I. facilè perſpicitur, vbi quid habeat editus vel manu exaratus Hieronymi contra Heluidium commentarius, abundè repræſentatur.

OBSERVATIO VI.

Nondum triceſimus eſt annus, ex quo Pictauienſis Eccleſia Victorinum Epiſcopum agnouit ſuum.

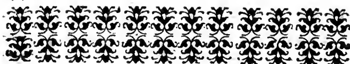
HACTENVS tria potiſſimum confecimus, Victorinum in-primis non fuiſſe *Pictauienſem*, ſed *Petauionenſem* Epiſcopum: deinde quinque Hieronymi loca, quæ in vulgatis ab anno MDLXI. illius libris deprauata ſunt, priſtinæ integritati reſtituenda eſſe, & pro *Pictauienſi* reſumendum *Petauionenſem* : tum erratum ab iis eſſe, qui rem iſtam aliter acceperant. Nunc ad Eccleſiaſticam hiſtoriam pertinet notare, quo primùm tempore, & quibus auctoribus Pictauienſis Eccleſia Victorinum in ſuum Epiſcopum admiſe-

rit. Id autem triginta abhinc annis accidit, duobus maximè collaborantibus viris Ioanne Fillæo Cantore & Officiali Pictauiensi, & Ioanne Beslio Aduocato Regio. Hic enim cùm esset vir doctus, audiretq; talis, dedit initium rei, quando Pictauiensium Episcoporum seriem contexuit, & in hac Victorinum ductus auctoritate eorum, quorum errores confiximus, principem collocauit. Ille verò rem absoluit, dum Beslio nimiùm credulus Calendario, quod reficiendum sibi sumpsit, Victorinum Episcopum & martyrem Pictauiensem inseruit. Hoc totum confirmauit Episcopus, dum hinc Victorini natalem festi duplicis ritu celebrari voluit, inde Litanias, vt vocat, Pictonicas cōposuit, in quibus Victorinus martyr & Pictauorum Episcopus orandus proponitur. Ad Litaniarum probationem attexuit vnicum Hieronymi librum de illustribus Ecclesiæ Scriptoribus. Ex quo etiam vna nocturni secundi lectio desumpta, Breuiarium occupauit. Hoc autem nunc ita exposuisse; confutasse est. Laudo quidem Episcopum, quòd Victorinum martyrem orandum & præcipua festiuitate colendum

Diœcesanis suis proponat, sed quòd cum Pictauorum antistitem faciat, laudare non possum. Primum adscribitur dogmatibus Catholicæ Ecclesiæ, in qua Sanctos beatam cum Christo vitam degentes cuiuscunque sint nationis, oramus, vt sint pro nobis aduocati & intercessores apud Deum. Secundum pertinet duntaxat ad historicum scribendi genus, in quo etiamsi prima lex sit, ne quid dicatur falsi, tamen *aliquando etiam doctissimi atque optimi regulæ Catholicæ defensores inter se salua fidei compage non consonant, & alius alio de vna re melius aliquid dicit & verius*, vt Augustini verbis vtar, quæ libro I. contra Iulianum cap. VI. habentur.

IAM in his, opinor, erudite FAVVÆE, teipsum agnoscis, iam vides in hac opusculi mei nuncupatione non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Quare in sinum tuum confugiat oportet, vt si quid in eo prauum sit ac distortum, tu castigator amantissimus & emendator contingas.

AD SVPERIOREM DISSERTATIONEM APPENDIX.

DE QVINQVE ILLVSTRIBVS VICTORINIS.

D superiorem Dissertationem, quæ de Petauionensi & continenter de quatuor aliis Victorinis obseruari possunt, attexere, nec est meo quidem iudicio superuacaneum, nec quæsita, sed vltro oblata videtur occasio. Victorinos illustres eo dico sensu, quem in catalogo Hieronymus obiicit, recensens eos, qui scriptis nobilitarunt sese, siue in Ecclesia profecerint, siue ab Ecclesia defecerint.

VICTORINVS *Praxeanæ hæreseos defensor.*

IGITVR primus, vt seruetur ordo temporis, est Victorinus ille, quem Tertullianus exprimit libro de præscriptione hæreticorum cap. vltimo: *Sed post hos omnes*, inquit, *etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborari curauit. Hic Deum Patrem omnipotentem, Iesum Christum esse dicit, hunc crucifixum, passúmque esse contendit & mortuum. Præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam cum profana & sacrilega temeritate proponit.* Sic Hieronymus illustrem vocauit Tatianum ἐγκρατιτῶν principem, Bardesanem ex Valentini oppugnatore factum nouæ hæreseos conditorem, Nouatianum Catharorum auctorem, Basilium Ancyranum antistitem Macedonianæ partis columen, Donatum Africani schismatis architectum, Asterium Arianæ factionis Philosophum, Photinum Sirmiensem Episcopum propriæ hæreseos assertorem, & alios Christianæ fidei & pacis hostes, quos catalogo virorum illustrium adscripsit.

VICTORINVS *Petauionensis Episcopus & Martyr.*

ALTER est Petauionensis noster, à quo superatos Praxeam, Sabellium, Valentinum & ceteros Christianæ legis aduersarios Optatus scribit, & cuius libros Hieronymus in catalogo recenset. Vtriusque verba in Dissertatione retulimus, sicut & nonnulla alia, quæ in libro contra Heluidium, in epistola contra Vigilantium, in Papia Hierapolitano Episcopo, & in cap. XXXVI. Ezechielis Hieronymus laudat. Sed præterea Victorini quinquies adhuc meminit suis in operibus.

Et primò quidem in præfatione Commentarij super Matthæum: *Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, & totidem eius homilias, commaticúmque interpretationis genus, & Theophili Antiochenæ vrbis Episcopi commentarios, Hippolyti quoque martyris, & Theodori Heracleotæ, Apollinariíque Laodiceni, ac Didymi Alexandrini, & Latinorum Hilarij, Victorini, Fortunatiani opuscula, è quibus etiam si parua carperem, dignum aliquid memoria scriberetur.*

Deinde in epiſtola ad Paulinum de Inſtitutione Monachi : *Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui non poteſt.*

Tum in epiſtola ad Magnum oratorem Romanum : *Victorino martyri in libris ſuis licèt deſit eruditio, non tamen deeſt eruditionis voluntas.* Id autem intelligendum eſſe de ſæcularium diſciplinarum eruditione, docet argumentum epiſtolæ, qua libris Eccleſiaſticis cur admiſceret Ethnicorum literas, rationem reddit, & longa Patrum enumeratione ſe id, quod illi fecerant antea, facere demonſtrat.

Quartò in primo Commentariorum Eſaiæ ad Euſtochium virginem procœmio : *Ceterum apud Latinos grande ſilentium eſt, præter ſanctæ memoriæ martyrem Victorinum, qui cum Apoſtolo dicere poterat, etſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia : ſcripſit enim in hunc Prophetam iuxta editiones quatuor vſque ad viſiones quadrupedum in deſerto.*

Quintò in cap. IV. Eccleſiaſtæ ad illud, *Melior eſt puer pauper & ſapiens, quàm rex ſenex & ſtultus : Origenes & Victorinus non multum inter ſe diuerſa ſenſerunt.*

Cassiodorus in libro de diuinis lectionibus cap. v. *Secundus verò liber Salomonis, qui appellatur Ecclesiastes, à Beato Hieronymo potenter expositus est.* & quibusdam interiectis: *de quo libro & Victorinus ex oratore Episcopus nonnulla disseruit.* Rursus cap. VII. *Matthaeum Beatus Hieronymus iterum bis binis libris exposuit, quem etiam sanctus Hilarius in vno volumine declarauit, de quo & Victorinus ex oratore Episcopus nonnulla disseruit.* Iterum cap. IX. *Apocalypsis sancti Hieronymi expositione conspicua est, de quo libro & Victorinus saepedictus Episcopus difficilia quaedam loca tractauit.*

His accedit praefatio, quae Commentario Victorini in Apocalypsim praefigitur, ad Anatolium: ea autem sic se habet: *Diuersos marina discrimina transuadantes inueniunt casus. Si turba ventorum fuerit vehementior, formido est. Si terga iacentis elementi moderatior crispauerit aura, pertimescunt insidias. Ita mihi in hoc videtur, quod misisti, volumine, quod in Apocalypsim explanationem videtur continere Victorini. Et est periculosum, & obtrectatorum latratibus patens de egregij viri opusculis iudicare. Nam & anterior Papias Hieropolites Episcopus, & Nepos in Ægypti partibus*

partibus Episcopus de mille annorum regno, ita ut Victorinus senserunt. At quia me literis obtestatus es, nolui differre, sed ne spernerem precantem, maiorum statim libros reuolui, & quod in eorum commentariis reperi, Victorini opusculis sociaui. Ab iota inde, quæ ipse secundùm literam senserit, à principio libri ad signum crucis, quæ ab imperitis vitiata erant scriptoribus, correximus. Exinde vsque ad finem voluminis addita esse cognosce. Iam tuum est discernere, & quid tibi placeat, comprobare.

Optimum mihi videtur iudicium, quod Sixtus Senensis libro VI. Bibliothecæ Annotat. CCCXLVII. tulit de hac præfatione & de Victorini Commentariis in Apocalypsim. Est autem eiusmodi: *Ceterum quod ad Victorini sententiam* (de spatio mille annorum) *attinet, cùm ipse commentariolum, qui nunc in Apocalypsim eius nomine circumfertur, semel atque iterum ad perquirendum hunc errorem pertinaciter euoluissem, tantùm abest, vt quod ei impingit Hieronymus, inuenerim, vt etiam in fine opusculi inciderim in apertam erroris huius confutationem, in qua cùm auctor propositum Ioannis caput Catholicè disseruisset,*

demum commentarium suum conclusit his verbis: Ergo audiendi non sunt, qui mille annos regnum terrenum esse confirmant, qui cum Cherintho hæretico sentiunt. Verisimile est aut opus non esse Victorini, & ementitam esse præfationem sub Hieronymi titulo volumini præfixam, aut inde vel ab Hieronymo, vel ab alio amico lectore sublatam esse absurdam Victorini explanationem, & in locum ipsius eam, quæ nunc habetur, repositam. Quæ vna coniectura ceteris probabilitate mihi videretur antecellere, si penitus constaret à Victorino explanatam Apocalypsim fuisse totam: Sed ne id constet, Cassiodorus impedit, qui tantùm illi tribuit difficilium quorumdam Apocalypseos locorum enodationem. Quo fit vt me recipiam ad aliam coniecturam, qua meritò dubitari potest, vtrùm Hieronymi sit ea, quam retulimus ad Anatolium Præfatio. Ad Victorini commentarium in Apocalypsim, quem habemus in Bibliotheca Patrum, quod attinet, fieri potest, vt (si Cassiodoro creditur) partim illius sit, partim alterius: illius quidem in iis, quæ difficilium locorum explicationem contineant:

alterius verò, qui reliquorum locorum expositionem suppleuerit. In summa res ista tota in eum adducta est statum, vt certum sit, nihil esse certi, quod verè affirmatéque dici queat. De reliquo in Dissertatione notauimus diem, quo natalis Victorini in Ecclesia celebretur.

VICTORINVS *Afer, Rhetor vrbis Romæ.*

TERTIVS est rhetor ille, cuius conuersionem eleganter narrat Augustinus lib. Confessionum VIII. cap. II. *Perrexi ergo ad Simplicianum patrem in accipienda gratia tua tunc Episcopi Ambrosij, quem verè vt patrem diligebat. Narraui ei circumitus erroris mei. Vbi autem commemoraui legisse me quosdam libros Platonicorum, quos Victorinus quondam Rhetor vrbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in Latinam linguam transtulisset, gratulatus est mihi, quòd non in aliorum Philosophorum scripta incidissem, plena fallaciarum & deceptionum secundùm elementa huius mundi. In istis autem omnibus modis insinuari Deum & eius verbum. Deinde vt me exhortaretur ad humilitatem Christi sapientibus absconditam, & reuelatam paruulis, Victorinum ipsum recorda-*

tus est, quem, Romæ cùm esset, familiarissimè nouerat, déque illo mihi narrauit, quod non silebo. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodum ille doctissimus senex, & omnium liberalium doctrinarum peritissimus, quíque Philosophorum tam multa legerat, & diiudicauerat & dilucidauerat, Doctor tot nobilium Senatorum, qui etiam ob insigne præclari magisterij, quod ciues huius mundi eximium putant, statuam in Romano foro meruerat & acceperat, vsque ad illam ætatem venerator idolorum, sacrorúmque sacrilegorum particeps, quibus tunc tota ferè Romana nobilitas inflata spirabat, populúsque etiam omnigenum deûm monstra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contráque Mineruam tela tenuerunt, & à se victis iam supplicabat, quæ iste senex Victorinus tot annos ore terricrepo defensitauerat, non erubuerit esse puer Christi tui, & infans fontis tui subiecto collo ad humilitatis iugum, & edomita fronte ad crucis opprobrium. O Domine, Domine, qui inclinasti cælos & descendisti, tetigisti montes & fumigauerunt. Quibus modis te insinuasti illi pectori. Legebat sicut ait Simplicianus, sanctam scripturam, omnésque Christianas literas in-

uestigabat studiosissimè & perscrutabatur, & dicebat Simpliciano, non palam, sed secretiùs & familiariùs: Noueris me iam esse Christianum. & respondebat ille: Non credam, nec deputabo te inter Christianos, nisi in Ecclesia Christi te videro. Ille autem irridebat eum dicens: Ergóne parietes faciunt Christianos? Et hoc sæpè dicebat, iam se esse Christianum, & Simplicianus sæpè illud respondebat, & sæpè ab illo parietum irrisio repetebatur. Amicos enim suos verebatur offendere, superbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylonicæ dignitatis quasi ex Cedris Libani, quas nondum contriuerat Dominus, grauiter ruituras in se inimicitias arbitrabatur. Sed posteaquam legendo & inhiando hausit firmitatem, timuítque negari à Christo coram Angelis sanctis, si eum timeret coram hominibus confiteri, reúsque sibi magni nominis apparuit, erubescendo de sacris sacrilegis superborum dæmoniorum, quæ imitator superbus acceperat: depuduit vanitati & erubuit veritati; subitóque & inopinatus ait Simpliciano, vt ipse narrabat, Eamus in Ecclesiam, Christianus volo fieri. At ille non capiens se lætitia, perrexit cum eo. Vbi autem imbutus est primis instructionum sacramentis, non multo pòst etiam

nomen dedit, vt per baptismum regeneraretur, mirante Roma, gaudente Ecclesia. Superbi videbant & irascebantur, dentibus suis stridebant, & tabescebant. Seruo autem tuo Dominus Deus erat spes eius, & non respiciebat in vanitates & insanias mendaces. Denique vt ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis retentísque memoriter de loco eminentiore in conspectu populi fidelis Romæ reddi solet ab eis, qui accessuri sunt ad gratiam tuam, oblatum esse dicebat Victorino à presbyteris, vt secretiùs redderet; sicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat: Illum autem maluisse salutem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri: Non enim erat salus, quam docebat in Rhetorica, & tamen eam publicè professus erat. Quantò minùs ergo vereri debuit mansuetum gregem tuum pronuncians verbum tuum, qui non verebatur in verbis suis turbas insanorum? Itaque vbi ascendit, vt redderet, omnes sibimet inuicem, quisque vt eum nouerat, instrepuerunt nomen eius strepitu congratulationis? Quis autem ibi non eum nouerat? Et sonuit presso sonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus, Victorinus. Citò sonuerunt exultatione, quia videbant eum, & citò siluerunt intentione, vt au-

dirent eum. Pronunciauit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebant eum omnes rapere intro in cor suum, & rapiebant amando & gaudendo. & post alia sub finem cap. IV. & sub initium cap. V. *Quantò igitur gratiùs cogitabatur Victorini pectus, quod tanquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat Victorini lingua, quo telo grandi & acuto multos peremerat: tantò abundantiùs exultare oportuit filios tuos. quia rex noster alligauit fortem, & videbant vasa eius erepta mundari & aptari in honorem tuum, & fieri vtilia Domino ad omne opus bonum. Sed vbi mihi homo tuus Simplicianus de Victorino ista narrauit, exarsi ad imitandum. Ad hoc enim & ille narrauerat. Posteaquam verò & illud addidit, quòd Imperatoris Iuliani temporibus lege data prohibiti sunt Christiani docere literaturam & oratoriam: quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit, quàm verbum tuum, quo linguas infantium facis disertas, non mihi fortior, quàm felicior visus est, quia inuenit occasionem vacandi tibi.* Hæc de Victorino sanctus Augustinus, quæ omnia cùm ob pulchritudinem historiæ, tum ob lectoris verè Christiani solatium,

& priscorum Ecclesiæ in baptisando rituum descriptionem placuit referre.

De Victorino Afro tribus in locis Hieronymus verba facit; Et primò quidem in Chronico ad annum CCCLV. *Victorinus rhetor & Donatus grammaticus præceptor meus Romæ insignes habentur. è quibus Victorinus etiam statuam in foro Traiani meruit.* Deinde in Catalogo de viris illustribus: *Victorinus natione Afer Romæ sub Constantio principe Rhetoricam docuit, & in extrema senectute, Christi se tradens fidei scripsit aduersus Arium libros more dialectico valdè obscuros, qui ab eruditis non intelliguntur, & Commentarios in Apostolum.* Editi sunt aduersus Arium libri quatuor quos habet Bibliotheca Patrum. Iis accedunt carmen de tribus Macchabæis ab Antiocheno rege interfectis, & de Trinitate hymni tres. Qui versus interpretem in nonnullis benignum exigunt. Commentarij in Apostolum vel periere, vel adhuc in Bibliothecarum forulis delitescunt. Iacobus Sirmondus anno M. DC. XXX. huius Victorini libros edidit duos, alterum contra Iustinum Manichæum, alterum de principio diei. Sed

eorum non meminit Hieronymus. Quamobrem hi libri vel non pertinent ad Victorinum Afrum, atque ita in Sirmondi manus inciderunt ψευδεπίγραφοι, vel Hieronymus non omnes illius libros recensuit aut vidit. Horum autem vtrum verum sit, non est facile pronuntiare.

Ad extremum Hieronymus Victorinum istum attingit in præfatione Commentarij epistolæ ad Galatas: *Aggrediar opus intentatum ante me linguæ nostræ scriptoribus, & à Græcis quoque ipsis vix paucis, vt rei poscebat dignitas, vsurpatum. Non quia ignorem Caium Marium Victorinum, qui Romæ pueros rhetoricam docuit, edidisse Commentarios in Apostolum, sed quòd occupatus ille eruditione sæcularium literarum scripturas omnino sanctas ignorauerit, & nemo possit quamuis eloquens de eo benè disputare, quod nesciat.*

Cassiodorus in Rhetorica sua de Victorino sic verba facit: *Hæc licèt Cicero Latinæ eloquentiæ lumen eximium per varia volumina copiosè nimis, & diligenter effuderit, & in arte rhetorica duobus libris videatur amplexus, quorum commenta à Mario Victorino composita in Bibliotheca mea vobis videor reliquisse.* & post alia: *Præter-*

ea ſecundùm Victorinum Enthymematis altera eſt definitio. Idem in libro de Dialectica : *Modos hypotheticorum ſyllogiſmorum ſi quis planiùs noſſe deſiderat, legat librum Marij Victorini, qui inſcribitur de ſyllogiſmis hypotheticis.*

Gerbertus, qui ex Remenſi Archiepiſcopo factus eſt Rauennenſis, & ex Rauennenſi Romanus Pontifex Silueſter II. Victorini Rhetoricam ſibi deſcribi curauit. qua de re ſic ad Rainaudum Monachum ſcribit epiſt. cxxx. *Vnum autem interim plurimùm expoſco, quod & ſine periculo ac detrimento tui fiat, & me tibi quàm maximè in amicitia conſtringat. Noſti quanto ſtudio librorum exemplaria vndique conquiram, noſti quot ſcriptores in vrbibus, aut in agris Italiæ paſſim habeantur. Age ergo & te ſolo conſcio ex tuis ſumptibus fac, vt mihi ſcribantur M. Manilius de Aſtrologia, Victorinus de Rhetorica, Demoſthenes ophthalmicus.*

Annus agebatur milleſimus quingenteſimus nonageſimus nonus, cùm Lutetiæ apud Ambroſium Droartum prodiit in lucem ex Victorini libris vnus, qui ſic inſcribitur : *Marij Victorini, Rhetoris*

urbis Romæ, expositio in primum Rhetoricon Ciceronis. Prodiit verò cum pluribus antiquorum Rhetorum commentariis, quæ idem ferè tractant argumentum.

VICTORINVS *Massiliensis.*

QVARTVS est, quem Gennadius in virorum illustrium albo collocat: *Victorinus rhetor Massiliensis ad filij sui Etherij personam commentatus est in Genesim, id est à principio libri vsque ad obitum Abrahæ Patriarchæ. Quatuor versuum edidit libros Christiano quidem & pio sensu, sed vtpote sæculari literatura homo occupatus, & nullius magisterio in diuinis scripturis exercitatus, leuioris ponderis sententias figurauit. Moritur Theodosio & Valentiniano regnantibus.*

VICTORINVS *Lampadius Orator.*

QVINTVS denique Victorinus Lampadius orator à Photio memoratur Cod. CI. Bibliothecæ: *Lectæ sunt*, inquit, *Victorini Lampadij Antiocheni orationes Consulares variæ simul & Imperatoriæ in Zenonis Augusti laudem. quo imperante ad extremam hic peruenerat senectutem. Dictio-*

nem eius, in qua nihil redundans, perspicuitas, vsitatúsque loquendi modus exornant. Vtrum Victorinus iste Christianus fuerit, necne, ignorare me penitus fateor. Verùm etsi fuit gentilis, æquè tamen potuit ac Victorinus Praxeanæ sectæ defensor ceteris accenseri.

Hîc non attingo eum, quem Baronius aliquando, & recentiores quidam alij falsò Victorinum Aquitanum appellant. Is enim non Victorinus dicitur, sed Victorius, qui rogatu Hilari Papæ cyclum Paschalem edidit anno CCCCLXIII. Victoriũ hunc natione Aquitanum in Catalogo virorum illustrium ponit Gennadius, qui æqualis cùm fuerit, eúmque de facie nosse potuerit, quo nomine vocandus foret, neutiquam ignorauit. Concilium Aurelianense IV. quod anno Christi D. XLV. habitum est, eandem appellationem retinet cap. I. *Placuit itaque Deo propitio, vt sanctum Pascha secundùm laterculum Victorij, ab omnibus sacerdotibus vno tempore celebretur.*

Baronius quidem anno CCCIII. & anno CCCXXIV. meminit Victorini cuiusdam Episcopi, quem ob redargutos Paschales

Ecclesiæ cyclos Romana Synodus altera damnarit. Sed Victorinus iste ac Synodus nullum habent apud veteres testimonium sui. Fuerunt progressu temporis, qui Siluestro primo Synodos falsas adscripserint, & res in iis gestas suppofuerint. Quare annalium conditor, vt istum Victorinum à Victorino martyre & Pictauiensi, vt credit, Episcopo distinguat, gratuitam sibi creat molestiam, & cum larua contendit. Nam priùs ex monimentis certis liquere debuit, vtrum Victorinus extiterit aliquis, qui receptos Ecclesiæ Paschales cyclos accusauerit, quàm in assignando tali discrimine studium & operam nauare. Ad constituendum ὑποβολιμαῖον Victorinum, Victorinus Episcopus, & Victorius Aquitanus de suo nonnihil contulerunt. Vnus nomen & dignitatem, alter Paschales cyclos, quos à Victorino Episcopo reprehensos hominis noui fabricator confinxit.

Non attingo quoque Victorinos plures, qui sæuientibus in Christianos Imperatoribus ethnicis ad honorifica Ecclesiæ vulnera peruenerunt. Quamcunque in sæculo vitam egerant antea, etiam lon-

gissimam, ad illud tota redacta est punctum temporis, quod excepit triumphatæ mortis gloria, & vitæ alterius felicitas nunquam desitura. Qui hoc semel obseruauit, Victorinorum illorum historiam confecit omnem. Inde Vsuardus & Ado eos collocarunt in Sanctorum librario, assignarúntque dies, quibus Christi religionem sanguine dedicarunt suo, & verè tandem viuere cœperunt.

FINIS.

Ieremias cap. VI. vers. XVI.

Hæc dicit Dominus: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.

